

**Marcin Gołaszewski**  
**Paulina Markowicz**  
**Justyna Jastrzębska**

## **Postrzeganie badań poligraficznych w Polsce oraz ich użyteczność w służbach i innych obszarach działalności**

### **1. Badania poligraficzne w polskiej literaturze przedmiotu**

W polskiej literaturze naukowej jest widoczne niejedolite stanowisko w sprawie oceny przydatności badań poligraficznych (wariograficznych). Wielu autorów podkreśla, że krytykowanie tej metody badań jest związane z niedostatecznym zrozumieniem istoty pomiarów wykonywanych za pomocą poligrafu. Wśród znacznej części środowiska psychologicznego, również w Polsce, funkcjonuje mylne przeświadczenie na temat badań poligraficznych, mające podstawy m.in. w pracach Paula Ekmana zajmującego się naturą emocji i metodami detekcji nieszczeroci przy wykorzystaniu mikroekspresji<sup>1</sup>. Ten autor uważa, że kłamstwo może zostać zdemaskowane w sytuacji, gdy osoba odczuwa strach, poczucie winy, radość i inne emocje. Podkreśla, że poszukując oznak kłamstwa, należy pamiętać o ryzyku popełnienia błędu Otella<sup>2</sup> oraz możliwości pomyłek związanych z nieuwzględnieniem różnic indywidualnych w zachowaniu emocjonalnym osoby badanej. Co do badań z wykorzystaniem poligrafu Ekman przyznaje, że swoją ocenę przydatności tego urządzenia opiera na publikacjach innych naukowców, w jego pracach zaś można zauważyć, że nie uwzględnia on dowodów naukowych potwierdzających rzetelność i dokładność tej metody badawczej.

Istnieje wiele prac polskich autorów zwracających uwagę na wysoką dokładność badań poligraficznych i szeroki wachlarz możliwości ich zastosowania. Do prekursorów należą m.in. Jan Widacki i Jerzy Konieczny. Wyniki jednego z eksperymentów przeprowadzonych przez J. Widackiego dowiodły, że badania poligraficzne są równie wartościowe jak inne metody identyfikacji kryminalistycznej<sup>3</sup>. Mimo to część środowiska prawniczego przejawia sceptycyzm wobec dowodowego wykorzystania tego typu badań w polskim procesie karnym. Piotr Herbowski wskazuje, że badania poligraficzne w procesach sądowych są często postrzegane jako metoda służąca wprost do oceny szczeroci wypowiedzi osoby badanej, czyli służą wykrywaniu kłamstwa<sup>4</sup>. Sytuację wyjaśnił Sąd Najwyższy, wydając 29 stycznia 2015 r. postanowienie

<sup>1</sup> P. Ekman, *Kłamstwo i jego wykrywanie w biznesie, polityce i małżeństwie*, Warszawa 2006.

<sup>2</sup> Tytułowy bohater tragedii Szekspira, który interpretuje strach i zaniepokojenie Desdemony jako reakcję na wieść o śmierci jej domniemanego kochanka, potwierdzając w ten sposób swoje przekonanie o jej niewierności.

<sup>3</sup> J. Widacki, *Badania poligraficzne w Polsce*, Kraków 2014, s. 135–138.

<sup>4</sup> P. Herbowski, *Wykrywcze wykorzystanie wyników badań poligraficznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 267, s. 12–14.

(I KZP 25/14), w którym oficjalnie potwierdził możliwość przeprowadzania badań poligraficznych wobec podejrzanego, oskarżonego lub świadka oraz potraktowania opinii biegłego – sporządzonej na podstawie ekspertyzy – zarówno jako dowodu odciążającego, jak i obciążającego (na podstawie art. 199a kodeksu postępowania karnego<sup>5</sup>).

## 2. Postrzeganie badań poligraficznych przez różne środowiska w Polsce

Z analiz J. Moszczyńskiego opublikowanych w 2011 r. (patrz tabela) wynika, że główni odbiorcy ekspertyz z zakresu badań poligraficznych, czyli prokuratorzy i sędziowie, przypisywali im bardzo niską wartość poznawczą, dowodową (w skali od 1 do 10 – odpowiednio: 2,9 i 3,2). Nawet kolejny, najniżej oceniany rodzaj badań kryminalistycznych – identyfikacja osmologiczna – uzyskał dwukrotnie wyższe oceny (odpowiednio: 6,0 i 5,9).

**Tabela.** Preferencje badań kryminalistycznych wśród prokuratorów i sędziów.

<b>PROKURATORZY</b>	
<b>Badania kryminalistyczne</b>	<b>Ocena wartości (w skali 1–10)</b>
Identyfikacja genetyczna	9,82
Identyfikacja daktyloskopijna	9,81
Identyfikacja fizykochemiczna	9,0
Identyfikacja broni palnej	8,9
Identyfikacja na podstawie pisma ręcznego	8,8
Rekonstrukcja wypadku drogowego	7,7
Identyfikacja śladów ust	7,6
Identyfikacja fonoskopijna	7,5
Identyfikacja śladów narzędzi	7,4
Identyfikacja śladów uszu	7,3
Identyfikacja śladów obuwia	7,0
Identyfikacja osmologiczna	6,0
<b>Badania wariograficzne</b>	<b>2,9</b>
<b>SĘDZIOWIE</b>	
<b>Badania kryminalistyczne</b>	<b>Ocena wartości (w skali 1–10)</b>
Identyfikacja genetyczna	9,7
Identyfikacja daktyloskopijna	9,5
Identyfikacja broni palnej	8,8
Identyfikacja na podstawie pisma ręcznego	8,3
Identyfikacja fizykochemiczna	8,3
Rekonstrukcja wypadku drogowego	7,7

<sup>5</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j.: Dz.U. z 2017 r. poz. 1904).

Identyfikacja fonoskopijna	7,4
Identyfikacja śladów narzędzi	7,2
Identyfikacja śladów ust	7,2
Identyfikacja śladów obuwia	7,1
Identyfikacja śladów uszu	6,7
Identyfikacja osmologiczna	5,9
<b>Badania wariograficzne</b>	<b>3,2</b>

Źródło: za: J. Moszczyński, *Subiektywizm w badaniach kryminalistycznych*, Olsztyn 2011, s. 205–206, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Kilka lat po opublikowaniu badań J. Moszczyńskiego preferencje uległy niewielkim zmianom na korzyść badań poligraficznych, ale ich miejsce w hierarchii się nie zmieniło. Z analiz K. Niziołka wynika, że aktualnie prokuratorzy i sędziowie przypisują tego typu badaniom (ocenianym w skali 1–10) wartość 4 (dla porównania – identyfikacja genetyczna: powyżej 9, daktyloskopia: prawie 9, balistyka: ponad 8, identyfikacja osmologiczna: ponad 5)<sup>6</sup>. Podejście oceniających do badań poligraficznych różniło się w zależności od osobistych doświadczeń. Osoby, które w jakikolwiek sposób miały do czynienia z poligrafem, przypisywały tym badaniom średnio o ponad 1 punkt wyższą wartość niż ci, którzy bazowali wyłącznie na opiniach obiegowych.

Brakuje polskich badań dotyczących stopnia akceptacji badań poligraficznych w środowisku naukowym. Dla porównania – takie analizy przeprowadzono na początku XXI w. w Stanach Zjednoczonych<sup>7</sup>. Wśród ankietowanych byli członkowie Towarzystwa Badań Naukowych nad Psychofizjologią (Society for Psychophysiological Research, SPR) oraz Amerykańskiego Towarzystwa Psychologii i Prawa (American Psychology-Law Society, APLS). Ponad 90 proc. ankietowanych odpowiedziało twierdząco na pytanie, czy opracowania na temat badań poligraficznych, publikowane w czasopismach naukowych recenzowanych niezależnie, są oparte na powszechnie akceptowanej metodologii? Około 70 proc. naukowców oceniło m.in., że badanie poligraficzne jest dowodem tak samo użytecznym, albo nawet bardziej, jak opinia psychologiczna na temat tego, czy dana osoba jest niebezpieczna. Siedemdziesiąt dwa procent członków APLS i sześćdziesiąt jeden procent członków SPR stwierdziło, że w przypadku dopuszczenia dowodu z opinii biegłego z zakresu badań poligraficznych w postępowaniu sądowym trafność orzeczeń się zwiększy albo pozostanie bez zmian. Pozostali uznali, że się obniży.

<sup>6</sup> K. Niziołek, *Ocena trafności badań psychofizjologicznych w odniesieniu do polskiego procesu karnego*, prezentacja z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Rola badań psychofizjologicznych w rozumieniu i korekacji funkcjonowania człowieka”, 18 V 2017 r., UKSW, Warszawa.

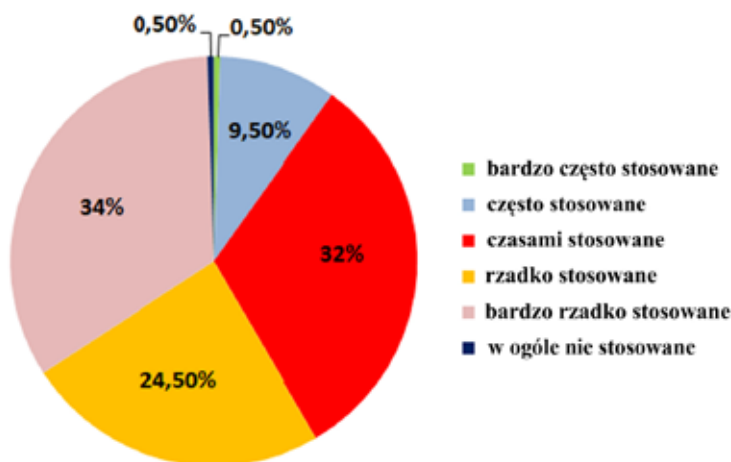
<sup>7</sup> C.R. Honts i in., *General acceptance of the polygraph by the scientific community: Two surveys of professional attitudes*, referat zaprezentowany podczas zjazdu APLS w Austin (Texas, USA) w 2002 r.

W celu określenia, jak polskie społeczeństwo (różne grupy, nie tylko przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości) postrzega obecnie badania poligraficzne, opracowano ankietę dotyczącą m.in. znajomości pojęcia badania poligraficzne, doświadczeń w zakresie wykorzystania tej metody oraz opinii dotyczących jej praktycznego zastosowania. W badaniu pilotażowym wzięło udział 200 osób w wieku 16–67 lat. Średni wiek w grupie wyniósł 25 lat. Pod względem płci większość stanowiły kobiety. Dominowały osoby z wykształceniem wyższym lub studiujące (głównie z kierunków: Prawo, Psychologia, Kryminologia, Bezpieczeństwo Wewnętrzne).

W momencie przeprowadzania ankiety 33,5 proc. osób biorących w niej udział deklaroowało, że są zatrudnione na pełny etat. Wśród miejsc pracy badani wymieniali m.in.: Ministerstwo Obrony Narodowej, Brygadę Kawalerii Pancерnej, Służbę Celną, Policję, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Wojsko Polskie, administrację państwową, centra medyczne i psychoterapii, fundacje, firmy ochroniarskie oraz firmy zajmujące się rekrutacją pracowników. Własną działalność gospodarczą prowadziło 3,5 proc. ankietowanych, 2 proc. utrzymywało się z gospodarstwa rolnego, 4,5 proc. stanowili bezrobotni, a 2,5 proc. emeryci i renciści. Dla pozostałych badanych głównym zajęciem była nauka na studiach wyższych.

W grupie osób badanych 63,5 proc. deklaroowało znajomość pojęcia badanie poligraficzne, z kolei 22 proc. przyznało, że miało pośrednią lub bezpośrednią styczność z poligrafem. U większości badanych podstawą wyobrażenia na temat tej metody była wiedza zdobyta na studiach, w miejscu pracy lub własne zainteresowania, a przede wszystkim przekazy medialne, zwłaszcza programy dokumentalne, rozrywkowe lub teleturnieje emitowane w telewizji (np. „Moment prawdy”). Osiem procent ankietowanych było poddanych badaniu z wykorzystaniem poligrafu, 36 proc. deklaroowało podstawową wiedzę na temat przebiegu badania poligraficznego, 64 proc. zaś nie wiedziało, jak wygląda procedura takiego badania.

Na wykresie 1 przedstawiono wyobrażenie osób biorących udział w ankiecie na temat częstotliwości stosowania badań poligraficznych w Polsce.



**Wykres 1.** Stosowanie badań poligraficznych w Polsce w ocenie ankietowanych.

Źródło: Opracowanie własne autorów.

Na wykresie 2 przedstawiono odpowiedzi ankietowanych dotyczące nieświadomych reakcji psychofizjologicznych organizmu mierzonych przez poligraf.



**Wykres 2.** Nieświadome reakcje organizmu mierzone przez poligraf wskazane przez ankietowanych.

Źródło: Opracowanie własne autorów.

Wśród odpowiedzi znalazły się warianty poprawne, tj.: zmiany w cyklu oddechowym (wskazane przez 59,5 proc. ankietowanych), zmiany ciśnienia krwi i tętna (68 proc.), zmiany w przewodnictwie elektrycznym skóry (57 proc.), zmiany objętości krwi w naczyniach krwionośnych (37 proc.) oraz napięcie mięśni, czyli ruchy badanego (61 proc.).

Nieprawidłowe warianty odpowiedzi obejmowały: poziom odczuwanego stresu (38 proc.), zmiany temperatury ciała (41 proc.), reakcje wskazujące na zaburzenia rytmu okołodobowego (5 proc.), ruchy gałek ocznych (16,5 proc.), aktywność gruczołów dokrewnych (21,5 proc.), emocje (16,5 proc.). Wskazanie odpowiedzi dotyczących pomiaru poziomu stresu i emocji odczuwanych przez badanego jest związane z mitami powszechnie funkcjonującymi w społeczeństwie. P. Ekman uważał między innymi, że na podstawie badania poligraficznego można stwierdzić, czy osoba badana odczuwa w czasie przeprowadzania procedury określone emocje, np. złość, strach<sup>8</sup>.

Na wykresie 3 przedstawiono wskazania ankietowanych dotyczące możliwości wykorzystania badań poligraficznych w procedurach naboru do pracy.

<sup>8</sup> P. Ekman, *Kłamstwo i jego wykrywanie...*, s. 171–216.



**Wykres 3.** Stosowanie poligrafu w badaniach kadrowych w ocenie ankietowanych.

Źródło: Opracowanie własne autorów.

Poza odpowiedziami zgodnymi z rzeczywistością, np. sprawdzeniem wiarygodności kandydata (71,5 proc. ankietowanych), weryfikacją danych z CV lub informacji przekazywanych podczas rozmowy kwalifikacyjnej (36 proc.), padały także takie, które wskazywały np. na możliwość ustalenia, czy kandydat zamierza<sup>9</sup> postępować uczciwie w nowym miejscu pracy (25,5 proc.), a nawet określenia prędkości procesów metabolicznych organizmu w miejscu zatrudnienia (4 proc.).

### ***Funkcje badań poligraficznych***

Pięćdziesiąt jeden procent respondentów uznało, że stosowanie badań poligraficznych na szerszą skalę przyczyniłoby się do poprawy działania organów państwowych (w tym służb mundurowych) i przedsiębiorstw prywatnych. Natomiast 49 proc. osób było przeciwnego zdania. Przedstawiciele pierwszej grupy twierdzili, że badania poligraficzne pozwalają wykluczyć nieodpowiednich kandydatów do pracy lub służby, o czym świadczą następujące wypowiedzi: *Jest to szczególnie ważne w przypadku służb. Byłaby to również dodatkowa metoda na potwierdzenie lojalności pracowników oraz weryfikacji ich działań.* Podkreślali także ich walor prewencyjny, np.: *Dzięki nim możliwe jest zmniejszenie liczby oszustw i kradzieży oraz zniechęcenie niewłaściwych osób do aplikowania na dane stanowiska.*

Prewencyjna rola badań poligraficznych znajduje swoje odzwierciedlenie przede wszystkim w badaniach osób skazanych za przestępstwa przeciwko wolności

<sup>9</sup> Poligraf to nie szklana kula!

seksualnej, a zwolnionych warunkowo, które są praktykowane w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Wśród ankietowanych 75 proc. wskazało, że takie badania byłyby przydatne także w Polsce<sup>10</sup>. Argumentowano to m.in. w ten sposób: (...) można byłoby dowiedzieć się, czy takie osoby nadal nie zagrażają bezpieczeństwu innych; sprawdzić ich funkcjonowanie na wolności, np.: (...) w celu weryfikacji, czy osoba nie popełniła kolejnych przestępstw lub złamała warunki zwolnienia warunkowego. Pozostałe 25 proc. ankietowanych odpowiedziało, że badania poligraficzne nie powinny być w ten sposób wykorzystywane, ponieważ byłyby to rozwiązanie (...) niezgodne z prawem i ograniczające wolność osobistą takich osób. Jeden z ankietowanych poruszył m.in. kwestię prywatności osób badanych:

(...) dzięki badaniom poligraficznym zastosowanym wobec osób skazanych za przestępstwa seksualne można by monitorować codzienną aktywność tych osób i zapobiegać ewentualnemu popełnieniu przestępstwa seksualnego w przyszłości. Jednak stosować te badania wobec ww. osób powinno się jedynie wtedy, gdy badania psychiatryczne wykazują możliwość powrotu na drogę przestępczą czy spalenie psychiczne byłego skazańca. (...) taka kontrola na etapie postpenitencjarnym wobec osoby resocjalizującej się może być zbyt daleko idącą ingerencją w jej prawa i wolności osobiste (prawo do prywatności).

Część ankietowanych zwróciła uwagę również na koszty.

Zwolennicy badań poligraficznych dostrzegają też możliwość pozyskiwania istotnych informacji w śledztwach, m.in.: *Jestem zwolenniczką stosowania badań poligraficznych, przede wszystkim w sądach. Jest dużo spraw dotyczących np. podrabiania podpisów, testamentów, anonimów itp. Po takim badaniu nie byłoby wątpliwości; czy: Badanie poligraficzne na etapie postępowania przygotowawczego już mogłoby nakierować organy ścigania na obranie odpowiedniego kierunku działań – dowód poszlakowy.* Za wykorzystaniem badań poligraficznych w procesie karnym opowiedziało się 76 proc. ankietowanych, a 24 proc. wyraziło swój sprzeciw. Zwolennicy uznali je za „wartościowy dowód”, widząc szczególną przydatność przy rozwiązywaniu zawiłych spraw albo w takich sprawach, w których występuje słowo przeciwko słowu. Dodawano także postulat ostrożnej interpretacji, np.: *Zapewne jest to metoda dająca pewien pogląd ma daną sytuację. Mimo wątpliwości co do 100 proc. wiarygodności, mogą być one bardzo przydatne, choć nie powinny być uznawane za pewnik, a ich rezultaty weryfikowane za pomocą innych metod.*

Jednocześnie postulowano potraktowanie badań poligraficznych jako metody pomocniczej, np.: *Mogą być użytecznym źródłem wiedzy, jeśli będą stosowane w połączeniu z innymi metodami, np. wywiadem bądź: Badanie tym narzędziem mogłoby*

<sup>10</sup> Szerzej na ten temat zob. M. Gołaszewski, *Użyteczność badań poligraficznych w ograniczaniu recydywy wśród sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 12, s. 5–22.

*pomóc w doborze osób na ważne stanowiska państwowe albo w danej firmie. Nie chodzi tu o to, aby opierać się tylko na wynikach z badania poligrafem, ale traktować je jako wskazówkę bądź usprawnienie procesu rekrutacyjnego, mówiące o tym, co należałoby jeszcze sprawdzić albo na co zwrócić szczególną uwagę.*

Natomiast przeciwnicy badań poligraficznych argumentowali swoje stanowisko tym, że rzekomo są one (...) *niemiarodajne*, a ich wyniki mogą być związane ze (...) *stanem zdrowia, przyjmowanymi lekami, wiekiem, stresem związanym z badaniem itp., wcześniejsze zaś przygotowanie do badania umożliwia oszukanie urzędnika*. Ta grupa ankietowanych uważa, że nie należy wykorzystywać badań poligraficznych w procesie karnym, ponieważ: (...) *trafność badania jest wątpliwa; (...) sytuacja emocjonalna związana z badaniem ma wpływ na otrzymany wynik; (...) ekspertyza jest kosztowna*.

### **3. Badania poligraficzne funkcjonariuszy w instytucjach państwowych**

W odniesieniu do wykorzystania badań poligraficznych w służbach mundurowych 85 proc. badanych wskazało na ich przydatność, o czym świadczą m.in. takie wypowiedzi: *Jest to wyjątkowo odpowiedzialna i wymagająca praca, dlatego trzeba mieć pewność że kandydat nie ma powiązań np. z grupami handlującymi narkotykami. Praca jest też wybitnie obciążająca, dlatego warto badać w trakcie służby, czy ktoś nie pękł i nie przeszedł na ciemną stronę mocy oraz: Uważam, że w procesie rekrutacji do służb szczególnie ważnych dla obronności i bezpieczeństwa kraju badanie poligrafem jest znakomitym i adekwatnym (co prawda, wchodzi w sferę prywatną osoby rekrutowanej, ale jest to uzasadnione specyfiką sytuacji) sposobem na weryfikację kandydatów.*

Stosowania poligrafu w procesie rekrutacji do służb nie poparło 15 proc. ankietowanych. Pojawiały się wypowiedzi typu: *Moim zdaniem badania poligraficzne nie mogą być źródłem informacji o rekrucie, mają zbyt duży wskaźnik błędu czy: Uważam, że to dodatkowy, niepotrzebny stres dla kandydata, który i tak przechodzi skrupulatną weryfikację.*

Pierwszą polską służbą mundurową, która w latach 60. XX w. kupiła poligraf Keelera (model 6308), była Wojskowa Służba Wewnętrzna – formacja łącząca funkcje policji wojskowej i kontrwywiadu wojskowego. Później poligraf nabyło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, w którego strukturze były: wywiad cywilny (Departament I) i kontrwywiad cywilny (Departament II). W obydwu instytucjach poligrafy służyły przede wszystkim do celów szkoleniowych.

Prawdopodobnie z działaniem poligrafu zapoznawano także agentów wywiadu, zakładając, że mogą oni być w przyszłości poddani tego rodzaju badaniom (np. przez służby amerykańskie). W Wojskowej Służbie Wewnętrznej poligraf wykorzystywano w sprawach karnych – w śledztwach prowadzonych przez prokuratury wojskowe, szczególnie w sprawach kradzieży broni. Eksperci WSW byli też powoływani przez prokuratury powszechne do wykonywania badań poligraficznych w najpoważniejszych sprawach karnych, zwłaszcza w sprawach o zabójstwa.



W strukturach Milicji Obywatelskiej do 1989 r. nie było żadnej komórki badań poligraficznych, a w razie potrzeby korzystano z usług ekspertów WSW lub uniwersyteckich. W tamtym czasie nie wykonywano badań poligraficznych kandydatów ani do służb policyjnych, ani specjalnych.

Zmiana nastąpiła po 1989 r., po upadku komunizmu. Uniezależnienie się od ZSRR, reforma służb specjalnych i policyjnych oraz nawiązanie nieskrępowanej współpracy w różnych dziedzinach z państwami zachodnimi, w tym Stanami Zjednoczonymi, pozwoliło na szersze niż do tej pory stosowanie badań poligraficznych i wykorzystanie wzorów zachodnich. Policja, która zastąpiła Milicję Obywatelską, kupiła pierwsze poligrafy i zorganizowała centralny ośrodek badań poligraficznych w Warszawie oraz cztery ośrodki terenowe. Również Urząd Ochrony Państwa, utworzony w 1990 r., uruchomił swoją komórkę badań poligraficznych. Takie komórki powstały także w Straży Granicznej i Żandarmerii Wojskowej.

Obecnie badania poligraficzne znajdują zastosowanie w postępowaniach kwalifikacyjnych i kontrolnych (ang. *screening*) większości służb policyjnych i specjalnych. Procedury przyjęć (rekrutacyjne) do służby są określone ustawowo i przewidują obowiązkowe badania poligraficzne kandydatów. Wykorzystuje się je również do sprawdzania lojalności funkcjonariuszy służb oraz żołnierzy. Liczba badań przeprowadzonych na użytek wewnętrzny w służbach policyjnych i specjalnych nie jest znana, ale można szacować, że jest ich co najmniej kilkakrotnie więcej niż w sprawach karnych.

Lojalność wspomniana w wypowiedziach ankietowanych to postawa charakteryzująca się m.in. przestrzeganiem przepisów prawa, wiernością wobec siebie osób połączonych wzajemnym zaufaniem i uczciwością w kontaktach międzyludzkich<sup>11</sup>. Objawia się dotrzymywaniem przyjętych zobowiązań oraz respektowaniem zasad honoru i prawości<sup>12</sup>. Lojalność pracownicza jest postawą, przez którą rozumie się m.in. chęć pozostania pracownika w organizacji i wykonywanie z zaangażowaniem powierzonych mu obowiązków, bez względu na występujące problemy w miejscu zatrudnienia<sup>13</sup>. Lojalność w służbach mundurowych jest warunkowana z jednej strony względami pragmatycznymi wynikającymi z trwałego stosunku służbowego i dążeń do awansu w strukturach hierarchicznych. Z drugiej zaś ma podłoże w wartościach, postawach obywatelskich i patriotycznych oraz osobistej satysfakcji funkcjonariuszy ze służby. Z badań ankietowych i wywiadów przeprowadzonych w latach 2015–2016 wśród pracowników polskich przedsiębiorstw wynika, że lojalny pracownik jest opisywany jako osoba uczciwa, szczerza, sumiennie i rzetelnie wykonująca swoje obowiązki<sup>14</sup>. Konformistyczne

<sup>11</sup> M. Jarosz, *Słownik wyrazów obcych*, Wrocław 2001.

<sup>12</sup> M.S. Szczepański, *Lojalność*, w: *Fundamenty dobrego społeczeństwa. Wartości*, M. Bogunia-Borowska (red.), Kraków 2015.

<sup>13</sup> A. Lipka, A. Winnicka-Wejs, J. Acedański, *Lojalność pracownicza. Od diagnozy typów pracowników do Zarządzania Relacjami z Pracownikami (Employee Relationship Management)*, Warszawa 2012.

<sup>14</sup> E. Robak, *Lojalność pracowników a zarządzanie potencjałem społecznym współczesnych organizacji*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie” 2016, nr 24, s. 82–95.

podporządkowanie się organizacji nie wysuwa się tutaj na pierwszy plan, choć z pewnością ma większe znaczenie w służbach niż w sektorze prywatnym. Przed podjęciem służby w różnych instytucjach funkcjonariusze ślubują według roty, która uwzględnia takie przyrzeczenia związane z lojalnością, jak: służba Narodowi, wierność konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, pilne przestrzeganie prawa i dyscypliny służbowej, wykonywanie rozkazów, strzeżenie honoru, godności oraz dobrego imienia danej służby.

Kandydaci do służby w: Policji, Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Agencji Wywiadu, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, Służbie Wywiadu Wojskowego, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Krajowej Administracji Skarbowej są poddawani badaniom poligraficznym przed ich zatrudnieniem. Celem tych badań jest sprawdzenie przydatności danego kandydata do służby na danym stanowisku lub w określonej komórce organizacyjnej i eliminacja tych spośród kandydatów, którzy z określonych powodów nie powinni pełnić służby lub pracować na określonym stanowisku. W przypadku ABW i AW, SKW i SWW<sup>15</sup>, CBA oraz Straży Granicznej<sup>16</sup> badanie poligraficzne może być przeprowadzone w przypadku kandydatów na stanowiska, które wymagają szczególnych umiejętności lub predyspozycji (dotyczy to niemal wszystkich stanowisk).

Badaniom poligraficznym są poddawani także funkcjonariusze i pracownicy wymienionych instytucji. O skierowaniu funkcjonariusza na badanie poligraficzne w służbach specjalnych decydują szefowie tych służb. Nie muszą oni przy tym uzasadniać swojej decyzji. Jest to element kontroli funkcjonariusza. Ewentualna odmowa poddania się badaniu może być potraktowana jako niewykonanie polecenia służbowego, czyli delikt dyscyplinarny. Przeprowadzenie badania poligraficznego wobec funkcjonariusza zostało ściśle określone w Straży Granicznej i jest ono możliwe w przypadku skierowania funkcjonariusza na szkolenie oraz prowadzenia postępowania w sprawie o przestępstwo popełnione w związku z wykonywaniem czynności służbowych<sup>17</sup>.

W Krajowej Administracji Skarbowej badaniom poligraficznym są poddawani kandydaci przewidziani do służby w większości komórek organizacyjnych Służby

---

<sup>15</sup> *Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 lipca 2006 r. w sprawie postępowania kwalifikacyjnego wobec kandydatów do służby w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego (Dz.U. z 2006 r. nr 137 poz. 978); Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 26 lipca 2006 r. w sprawie postępowania kwalifikacyjnego wobec kandydatów do służby w Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz.U. z 2006 r. nr 137 poz. 979).*

<sup>16</sup> *Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j.: Dz.U. z 2017 r. poz. 2365).*

<sup>17</sup> Zgodnie z art. 1 ust. 2a ustawy o Straży Granicznej Straż Graniczna prowadzi postępowania w sprawach rozpoznawania i wykrywania przestępstw określonych w art.: 228 (łapownictwo bierne), 229 (łapownictwo czynne) i 231 (nadużycie uprawnień, niedopełnienie obowiązków) kodeksu karnego, popełnionych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w związku z wykonywaniem czynności służbowych oraz zapobieganie im. W takim przypadku funkcjonariusza kieruje na badanie Komendant Główny Straży Granicznej.

Celno-Skarbowej<sup>18</sup>. W celu sprawdzenia przydatności do służby na danym stanowisku badaniom mogą być poddani także funkcjonariusze tego organu (szczególnie ci, którzy są uprawnieni do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych).

Warto przy tym zwrócić uwagę na obowiązujące w KAS kryteria, które powinna spełniać osoba przeprowadzająca badania poligraficzne. Zgodnie z § 7 rozporządzenia ministra rozwoju i finansów w sprawie przeprowadzania badania psychofizjologicznego, testu sprawności fizycznej oraz badania psychologicznego funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej<sup>19</sup> poligrafer

(...) posiada tytuł magistra oraz ukończył kurs specjalistyczny i uzyskał stosowny certyfikat autoryzowany lub uznany przez American Polygraph Association (APA) lub kurs z zakresu badań poligraficznych na poziomie co najmniej podstawowym, lub posiada odpowiednie, nabyte w innej drodze umiejętności prawidłowego przeprowadzania badania poligraficznego i interpretacji jego wyników poświadczone przez polskie organizacje z zakresu badań poligraficznych, w tym Polskie Towarzystwo Badań Poligraficznych.

Wymienione rozporządzenie jest najnowszym dokumentem tej rangi w Polsce, który reguluje kwalifikacje poligrafera.

W Policji badania poligraficzne mają służyć określeniu predyspozycji danego funkcjonariusza do pełnienia służby na określonych stanowiskach lub w określonych komórkach organizacyjnych, zwłaszcza ustaleniu: lojalności wobec służby, czy nie czerpie on nieuprawnionych korzyści w służbie, a także patologii i niepożądanych uzależnień w służbie. Podczas badania poligraficznego nie zadaje się pytań dotyczących wyznania oraz preferencji seksualnych i politycznych. Przebieg badania jest rejestrowany (obraz i dźwięk), a jeśli jego wynik jest niejednoznaczny, takie badanie można powtórzyć tylko jeden raz w ciągu 30 dni<sup>20</sup>.

Badania kontrolne mają na celu głównie sprawdzenie, czy od ostatniego badania funkcjonariusze nie ujawnili informacji niejawnych, nie nawiązali niepożądanych kontaktów, nie popełnili przestępstw lub przewinień dyscyplinarnych itp.

Spośród wszystkich służb wykonujących zadania w zakresie bezpieczeństwa państwa jedynie w przypadku Biura Ochrony Rządu brakowało regulacji ustawowych, które wprowadzałyby obowiązek – i jednocześnie możliwość – przeprowadzenia badań poligraficznych zarówno wobec kandydatów do służby, jak i funkcjonariuszy.

<sup>18</sup> Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2016 r. poz. 1947, ze zm.).

<sup>19</sup> Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 10 kwietnia 2017 r. w sprawie przeprowadzania badania psychofizjologicznego, testu sprawności fizycznej oraz badania psychologicznego funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 805).

<sup>20</sup> Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie trybu i warunków ustalania zdolności fizycznej i psychicznej policjantów do służby na określonych stanowiskach lub w określonych komórkach organizacyjnych jednostek Policji (Dz.U. z 2007 r. nr 62 poz. 423).

W Służbie Ochrony Państwa, która w 2018 r. zastąpiła BOR, przewidziano już obligatoryjne badania psychofizjologiczne dla kandydatów do służby i fakultatywne dla funkcjonariuszy, pracowników SOP lub funkcjonariuszy innych instytucji państwowych przenoszonych do służby w SOP.

Nie ulega wątpliwości, że skoro uprawnienie do wykonywania badań poligraficznych kandydatów do służby i funkcjonariuszy ma oparcie w przepisach rangi ustawowej, to znaczy, że żadni inni urzędnicy państwowi nie mogą być poddawani takim badaniom, jeśli ustawa tego nie przewiduje.

Służby policyjne i specjalne, które realizują czynności operacyjno-rozpoznawcze, mogą ponadto wykonywać badania poligraficzne wobec osób udzielających pomocy przy takich czynnościach.

Badania poligraficzne są dopuszczalne także w postępowaniach dyscyplinarnych prokuratorów. Przepisy ustawy – Prawo o prokuraturze<sup>21</sup> (w rozdziale dotyczącym odpowiedzialności karnej, dyscyplinarnej i służbowej prokuratorów), mówią o tym, że rzecznik dyscyplinarny podczas prowadzonego postępowania dyscyplinarnego może – w celu ograniczenia kręgu osób podejrzanych o popełnienie przewinienia dyscyplinarnego zawierającego znamiona przestępstwa ujawnienia informacji z postępowania karnego stanowiących informacje niejawne o klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne” – powołać biegłego w celu zastosowania wobec prokuratora mającego dostęp do tych informacji, za jego zgodą, środków technicznych kontrolujących nieświadome reakcje organizmu. Wymagana jest też zgoda prokuratora generalnego<sup>22</sup>.

Wieloletnie doświadczenia pozostałych polskich służb mundurowych dowodzą wysokiej wartości badań psychofizjologicznych z wykorzystaniem poligrafu, ponieważ dzięki nim zdobywa się cenne informacje, trudne lub wręcz niemożliwe do uzyskania w ramach innych dostępnych procedur. Mimo to badania przeprowadzane w instytucjach państwowych wywołują niekiedy rozmaite kontrowersje, które występują na dwóch płaszczyznach. Pierwsza jest związana z dopuszczalnością takich badań w sensie formalno-prawnym i etycznym, a wątpliwości w tym zakresie są zgłaszane przez osoby spoza służb, z naciskiem na rzekomo wysoki poziom błędów badań poligraficznych. Druga płaszczyzna to zagadnienia standaryzacji badań i polityka zapewnienia jakości. Ta część dyskusji toczy się między resortami oraz w gronie funkcjonariuszy poszczególnych instytucji.

Dopuszczalność badań poligraficznych kandydatów do służby oraz funkcjonariuszy już zatrudnionych była w Polsce przedmiotem badań Trybunału Konstytucyjnego<sup>23</sup>, który nie dopatrywał się niekonstytucyjności przepisów ustawy pozwalających na takie badania w Policji. Organom państwowym wolno czynić tylko to, co jest przez ustawę nakazane lub dozwolone. Zakres tych kompetencji został wyżej wskazany dla poszczególnych instytucji i nie powinien budzić wątpliwości.

<sup>21</sup> Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (t.j.: Dz.U. z 2017 r. poz. 1767).

<sup>22</sup> Tamże, art. 154.

<sup>23</sup> Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 lutego 2010 r. K. 1/2008 LexPolonica nr 2144497, OTK ZU 2010/2A, poz. 14.

W sektorze prywatnym natomiast obowiązuje zasada, że co nie jest przez prawo zabronione, należy uznać za dozwolone. Badania poligraficzne są w firmach wykonywane zwykle w ramach rekrutacji oraz w sytuacjach, gdy podejrzewa się, że pracownik może działać na niekorzyść pracodawcy. A. Drozd wskazuje na głosy przedstawicieli prawa pracy, którzy zwracają uwagę na związane z tym naruszanie dóbr osobistych, wolności, godności i sfery życia prywatnego jednostki<sup>24</sup>. Według tego autora badania kadrowe z wykorzystaniem poligrafu mogą być dopuszczone jedynie wtedy, gdy zostaną ustanowione normy niebudzące wątpliwości oraz gdy kandydat lub pracownik wyraziłby dobrowolną zgodę na ich przeprowadzenie. Te warunki są zgodne z obowiązującymi standardami American Polygraph Association<sup>25</sup> i Polskiego Towarzystwa Badań Poligraficznych. J. Pietruszka i R. Rogalski konstatują, że badania poligraficzne są dla pracodawcy często nieocenionym źródłem wiedzy i pozwalają na zdobycie informacji, do których nie dotarłby w inny sposób<sup>26</sup>.

Oponenti często przedstawiają pod adresem badań poligraficznych nierealny postulat bezwzględnej trafności, przytaczając jednocześnie zaniżone dane (np. 75 proc. dokładności)<sup>27</sup>. Należy podkreślić, że badania poligraficzne mają bardzo wysoką i prawdopodobnie najlepiej zbadaną wartość diagnostyczną w stosunku do innych metod wykorzystywanych w kryminalistyce. Średnia dokładność wszystkich typów testów poligraficznych, potwierdzona badaniami naukowymi, wynosi 87,1 proc.<sup>28</sup> Dla testów diagnostycznych (jednoproblemowych) jest to 92,1 proc., a dla przesiewowych (wieloproblemowych) – 85 proc. Dane dotyczące dokładności technik badań poligraficznych wynikają z rozmaitych badań naukowych prowadzonych na przestrzeni XX i XXI wieku. Brane są pod uwagę te badania naukowe, które spełniają naukowe standardy i zostały opublikowane w czasopismach niezależnie recenzowanych i monografiach naukowych. W rezultacie metaanalizy danych pochodzących z wielu badań powstały m.in. dwa ważne raporty podsumowujące średnią dokładność badań poligraficznych ogółem, a także poszczególnych typów badań i technik badawczych. Jeden ze wspomnianych raportów wydała w 2003 r. amerykańska National Research Council. Potwierdzono wówczas wskaźnik dokładności badań poligraficznych prowadzonych w „konkretnych sprawach”, który wynosił ok. 90 proc. Drugi raport został opracowany przez APA w 2011 r. i obecnie uznaje się go za najlepszy punkt odniesienia. Jak w każdej innej dziedzinie nauki, dane opublikowane w raporcie należy uznać za obowiązujące dopóty, dopóki nowe wyniki dowodów naukowych nie zaowocują istotną zmianą.

<sup>24</sup> A. Drozd, *O dopuszczalności wykorzystywania wariografu w stosunkach pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 4, s. 9–14.

<sup>25</sup> *Code of Ethics*, [http://www.polygraph.org/assets/docs/Misc.Docs/2015 proc.20code proc.20of proc.20ethics.pdf](http://www.polygraph.org/assets/docs/Misc.Docs/2015%20proc.20code%20proc.20of%20ethics.pdf) [dostęp: 25 V 2017].

<sup>26</sup> J. Pietruszka, R. Rogalski, *Nie odbierać prawa do obrony – artykuł dyskusyjny o poligrafie*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2004, nr 11, s. 15–21.

<sup>27</sup> Zob. m.in. P. Słowik, *Rekrutacja do Straży Granicznej: Wariograf wątpliwy, ale nie dla MSWiA*, „Gazeta Prawna” z 14 III 2017 r., <http://serwisy.gazetaprawna.pl/praca-i-kariera/artykuly/1026987,rekrutacja-do-strazy-granicznej-badanie-wariografem-w-sadzie.html> [dostęp: 26 III 2017].

<sup>28</sup> *Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Techniques*, „Polygraph” 2011, nr 4.

W kontekście dokładności testów stosowanych w badaniach poligraficznych bardziej zasadny jest postulat minimalizacji ryzyka błędu, wyrażony w marcu 2017 r. m.in. przez przedstawiciela Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka<sup>29</sup>. Temu postulatu wychodzą naprzeciw standardy profesjonalne. Jeśli jakiś test, a tym bardziej całe badanie poligraficzne, jest na pewnym etapie nierozstrzygnięty, to należy wykonać dodatkowe testy (w ramach tego samego badania lub kolejnego – powtórnego). Z kolei podejście tzw. sukcesywnego pokonywania przeszkód wymaga, aby przy niekorzystnym dla badanego wyniku testu przesiewowego przeprowadzić test diagnostyczny w celu weryfikacji powstałych wątpliwości. Technicznie oznacza to, że po teście o mniejszej dokładności (średnio 85 proc.), powinien nastąpić test bardziej dokładny (średnio 92,1 proc.).

Należy też wyraźnie podkreślić, że nie wolno stawiać znaku równości między stanowiskami w instytucjach rządowych i organach egzekwowania prawa a miejscami pracy w zwykłych urzędach czy zakładach pracy. Nikomu nie trzeba chyba tłumaczyć, że z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa lepiej odrzucić pewien procent kandydatów – być może nie do końca słusznie ocenionych – niż pozwolić na przejście przez rekrutacyjne sito jednostce, która może wyrządzić poważne szkody Rzeczypospolitej Polskiej. Interes związany z bezpieczeństwem państwa i ochroną informacji niejawnych ma pierwszeństwo przed innymi prawnie chronionymi interesami<sup>30</sup>.

Zasady przeprowadzania badań poligraficznych określają ogólnodostępne standardy organizacji profesjonalnych i normalizacyjnych o zasięgu międzynarodowym (APA, ASTM International) oraz krajowym (m.in. Polskie Towarzystwo Badań Poligraficznych). Ponadto w różnych instytucjach państwowych, w których przeprowadza się badania poligraficzne, obowiązują wewnętrzne instrukcje i zarządzenia regulujące wykonywanie takich badań. Standardy zostały omówione w polskojęzycznych publikacjach naukowych<sup>31</sup> i są powszechnie dostępne, zatem bariera językowa nie jest dostatecznym usprawiedliwieniem, aby je ignorować.

Do badań kadrowych typu *screening* rekomenduje się techniki, które są potwierdzone naukowo i mają poziom dokładności wyższy niż statystyczna szansa. Mogą być stosowane wraz z podejściem tzw. sukcesywnego pokonywania przeszkód.

Poszczególne testy, w powiązaniu z określonym systemem analizy danych testowych, różnią się między sobą nie tylko dokładnością, lecz także czułością na kłamstwo i swoistością. Optymalnym rozwiązaniem wydaje się dobór takiej techniki, która ma te parametry zrównoważone. Polityka danej instytucji może jednak przewidywać, że celem nadrzędnym jest jak najwyższa czułość na kłamstwo, nawet kosztem swoistości

---

<sup>29</sup> P. Słowik, *Rekrutacja do Straży Granicznej...*

<sup>30</sup> Zob. art. 24. ust. 4 *Ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych* (t.j.: Dz.U. z 2016 r. poz. 1167, ze zm.).

<sup>31</sup> *Współczesne standardy badań poligraficznych*, M. Gołaszewski (red.), seria: Biblioteka Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2013; M. Gołaszewski, M. Widacki, *Aktualny standard badań poligraficznych a praktyka polska*, w: *Badania poligraficzne w Polsce*, J. Widacki (red.), Kraków 2014.

testu (skutecznego potwierdzenia prawdomówności badanego). Regulacji mogą podlegać także progi decyzyjne przy ocenach numerycznych – w zależności od akceptowanej tolerancji błędu. Standardowo przyjmuje się tolerancję błędu przy wynikach korzystnych dla badanego na poziomie 10 proc. System można by jednak uszczelnić, obniżając tę tolerancję do 5 proc. (tak jak to jest w przypadku wyników wskazujących na nieszczerość).

Możliwość wyboru testu spośród kilkunastu nie powinna jednak oznaczać zupełnej dowolności. Na uwagę zasługuje stosowanie testu R/I (tzw. klasycznego), który powoli odchodzi do historii, a mała dokładność (na poziomie ok. 75 proc.), w połączeniu z bardzo niską swoistością i wyłącznie jakościową (globalną) metodą ewaluacji wykresów, podają w wątpliwość sens jego stosowania w ogóle. W pewnych warunkach ten test bywa użyteczny, jednak w normalnej sytuacji trudno zrozumieć jakiegokolwiek argumenty za jego wyborem (poza prostotą techniki i wygodą badającego), skoro istnieją inne, o parametrach pod każdym względem korzystniejszych. Podobne zastrzeżenia może budzić także stosowanie testów szczytowego napięcia (ang. *Peak of Tension*, POT) z tego względu, że ich wyniki są podstawą wydania opinii o wiarygodności osoby badanej. Test typu POT w wersji z poszukiwanym rozwiązaniem ma charakter wyłącznie pomocniczy.

Na gruncie tego typu wątpliwości pojawia się temat tzw. kontroli jakości czy – delikatniej rzecz ujmując – „polityki zapewnienia jakości”. W Stanach Zjednoczonych takie procedury funkcjonują z powodzeniem. Z jednej strony pomagają eliminować patologie (np. wyniki „na zamówienie”), ograniczać subiektywizm badających, mobilizować do doskonalenia zawodowego, a z drugiej – samym badającym zapewniają ochronę przed naciskami zewnętrznymi i próbami podważania opinii. W Polsce, w różnych instytucjach i różnym zakresie, wprowadzono wewnętrzne procedury obejmujące między innymi tzw. ślepą ocenę poligramów, sprawdzania wybranych badań w całości („na żywo” lub z odtworzenia) i nadzór merytoryczny właściwych przełożonych. Brakuje natomiast organu kontrolnego, który koordynowałby programy badań poligraficznych na poziomie centralnym, międzyresortowym, i odpowiadałby równocześnie za proces szkolenia ekspertów i badania naukowe (na wzór National Center for Credibility Assessment w Stanach Zjednoczonych).

Podobny problem występuje przy badaniach poligraficznych w procesie karnym, w których, wobec braku procedur licencyjnych, działalność biegłych pozostaje jedynie pod formalną kontrolą sądową i, ewentualnie, naukową oraz środowiskową. Część biegłych działa poza strukturami stowarzyszeń zawodowych i nie jest zainteresowana utrzymaniem jakichkolwiek kontaktów z ekspertami.

Podsumowując, należy stwierdzić, że niezależnie od wskazanych kontrowersji i problemów badania poligraficzne w polskich instytucjach państwowych są stosowane w szerokim zakresie. Wydaje się, że poligraferzy zapracowali na ugruntowaną pozycję i renomę u osób kierujących służbami i tzw. resortami siłowymi. Tylko wysoka jakość systematycznie realizowanych ekspertyz (szczególnie na potrzeby procesu karnego) oraz aktywność w przestrzeni publicznej samego środowiska

ekspertów tej specjalności przyczynią się do postrzegania badań poligraficznych przez społeczeństwo jako spójne z obrazem tych badań w służbach i adekwatne do rzeczywistych możliwości diagnostycznych.

### **Bibliografia:**

1. *Code of Ethics*, American Polygraph Association, [http://www.polygraph.org/assets/docs/Misc.Docs/2015 proc.20code proc.20of proc.20ethics.pdf](http://www.polygraph.org/assets/docs/Misc.Docs/2015%20proc.20code%20of%20ethics.pdf) [dostęp: 28 V 2017].
2. Drozd A., *O dopuszczalności wykorzystywania wariografu w stosunkach pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 4.
3. Ekman P., *Kłamstwo i jego wykrywanie w biznesie, polityce i małżeństwie*, Warszawa 2006, Wydawnictwo Naukowe PWN.
4. Gołaszewski M., *Użyteczność badań poligraficznych w ograniczaniu recydywy wśród sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 12.
5. Herbowski P., *Wykrywcze wykorzystanie wyników badań poligraficznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 267.
6. Honts C.R. i in., *General acceptance of the polygraph by the scientific community: Two surveys of professional attitudes*, referat zaprezentowany podczas zjazdu APLS w Austin (Texas, USA) w 2002 r.
7. Jarosz M., *Słownik wyrazów obcych*, Wrocław 2001, Europa.
8. Lipka A., Winnicka-Wejs A., Acedański J., *Lojalność pracownicza. Od diagnozy typów pracowników do Zarządzania Relacjami z Pracownikami (Employee Relationship Management)*, Warszawa 2012, Difin.
9. *Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Techniques*, „Polygraph” 2011, nr 4.
10. Moszczyński J., *Subiektywizm w badaniach kryminalistycznych*, Olsztyn 2011, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
11. Niziołek K., *Ocena trafności badań psychofizjologicznych w odniesieniu do polskiego procesu karnego*, prezentacja z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Rola badań psychofizjologicznych w rozumieniu i korekcji funkcjonowania człowieka”, 18 V 2017, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa.
12. Pietruszka J., Rogalski R., *Nie odbierać prawa do obrony – artykuł dyskusyjny o poligrafie*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2004, nr 11.



13. Robak E., *Lojalność pracowników a zarządzanie potencjałem społecznym współczesnych organizacji*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie” 2016, nr 24.
14. Słowik P., *Rekrutacja do Straży Granicznej: wariograf wątpliwy, ale nie dla MSWiA*, „Gazeta Prawna” z 14 III 2017 r., <http://serwisy.gazetaprawna.pl/praca-i-kariera/artykuly/1026987,rekrutacja-do-strazy-granicznej-badanie-wariografem-w-sadzie.html> [dostęp: 26 III 2017].
15. Szczepański M.S., *Lojalność*, w: *Fundamenty dobrego społeczeństwa. Wartości*, Bogunia-Borowska M. (red.), Kraków 2015, Znak.
16. Widacki J., *Badania poligraficzne w Polsce*, Kraków 2014, Polskie Towarzystwo Badań Poligraficznych.
17. *Współczesne standardy badań poligraficznych*, M. Gołaszewski (red.), seria: Biblioteka Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2013.

### Abstrakt

Problem badań psychofizjologicznych z wykorzystaniem poligrafu jest przyczyną wielu dyskusji na gruncie naukowym i społecznym. Zwykle ma to związek z ograniczonym dostępem do wiedzy w tym zakresie i w konsekwencji – z powszechnymi przekonaniami panującymi w polskiej opinii publicznej. W artykule zostały przedstawione wyniki przeprowadzonej ankiety, uwzględniającej takie zmienne, jak: znajomość istoty badań poligraficznych, doświadczenie w zakresie wykorzystania metody tego typu badań, opinie dotyczące praktycznego zastosowania badań poligraficznych (zarówno podczas rekrutacji, jak i na etapie zatrudnienia na określonych stanowiskach czy w postępowaniu karnym). Wyniki wskazują na skromny zakres wiedzy na temat tych badań w społeczeństwie, w dużej mierze oparty na nieprawidłowym lub niedostatecznym przedstawianiu metody w mediach, prasie i literaturze (również obejmującej zagadnienia specjalistyczne). Ten obraz zestawiono z użytecznością badań poligraficznych w różnych obszarach praktyki – szczególnie w instytucjach państwowych (służbach mundurowych i innych).

**Słowa kluczowe:** poligraf, badania psychofizjologiczne, detekcja nieuczciwości, użyteczność, funkcjonariusze, instytucje państwowe, lojalność, społeczeństwo, ankieta.